

- Viden i fællesskab

2015

Når adfærden bøvl

- Hvordan kan vi forstå, at mennesker med autisme gør det, der giver mest mening i situationen?

Der er behov for en særlig og målrettet pædagogisk indsats for borgere med Autismespektrum forstyrrelser i fht. borgernes sansebearbejdnings- og sensoriske vanskeligheder.

Af Trine Lilliendahl Hansen og Birte Norlyk, specialpædagogiske konsulenter, ViSS.dk

Autismediagnosen er, som det defineres i de internationale diagnosesystemer i dag, kendetegnet ved en kvalitativ afvigelse indenfor: socialt samspil, social kommunikation, nedsat forestillingsevne, stereotyp adfærd/særlige rutiner/særlige interessefelter.

I løbet af de næste år vil diagnoser som atypisk autisme, infantil autisme og Asperger syndrom blive ændret til én diagnose: Autisme Spektrum Forstyrrelse (ASF). Denne betegnelse vil blive anvendt for hele autismespekteret, herunder både for autismeforstyrrelser med normal begavelse, og med mental retardering. Fra at tænke i afgrænsede kategorier, vil man fremover se på graden af afvigelse i funktionsevne og udviklingsniveau. Man vil således kunne få diagnosen:

1. Autisme Spektrum Forstyrrelse med støttebehov
2. Autisme Spektrum Forstyrrelse med stort støttebehov
3. Autisme Spektrum Forstyrrelse med meget stort støttebehov

Som noget nyt er sensoriske regulationsforstyrrelser i den nye diagnosebetegnelse inkluderet i kriterierne, som en af de ting, der beskriver begrænsede, repetitive adfærdsmønstre, interesser og aktiviteter.

Med diagnoseændringen vil der fremadrettet for alvor være behov for at kunne se lige så mange

forskellige tilgange og løsningsforslag, som der er mennesker med autisme. Den brede vifte af forskellighed demonstrerer også, at en ASF-diagnose ikke i sig selv kan være det eneste grundlag for intervention, fordi mennesker med autisme findes i alle former, størrelser og styrker, og der findes ikke én pædagogisk tilgang a la 'One size fits all'.

Pædagogiske redskaber skal tilpasses den enkelte borger, og interventionens formål er at kompensere for borgerens vanskeligheder og udvikle færdigheder hos borgerne.

Hvordan sensoriske vanskeligheder kan påvirke adfærden?

- Slår sig i hovedet
- Banker hovedet ind i ting
- Rocker frem og tilbage
- Snurrer og drejer rundt
- Smækker døren i
- Sutter på/ bider i tøj
- Kan ikke sidde stille
- Kan ikke koncentrere sig - fokusere på én

Hvordan forstår vi sensoriske vanskeligheder hos borgere med ASF?

Sensoriske vanskeligheder forekommer på forskellige neurologiske niveauer og kan vise sig på forskellige måder:

1. overfølsomhed overfor visse sanseindtryk
2. underfølsom
3. svært ved at habituere, hvilket betyder, at sanseindtryk kræver alt for meget opmærksomhed og ikke toner ud.¹
4. vanskeligheder med at strukturere indtryk, som minder lidt om vanskeligheden med at habituere, men skal ses som en højere funktion på grænsen mellem sansning og tænkning, perception og kognition.

En pige på 17 år forklarede sin sensoriske vanskelighed til Bo Heilskov Elvén således:

Mennesker, der er lige som mig, hører alt det, alle siger. Vi kan ikke lukke for de unødvendige informationer. Alle taler derfor til mig. Og derfor tror jeg, alle 'ringer' til mig. Derfor taler jeg ud i det blå uden at 'ringe folk op' i den tro, at alle lytter.

En ung STU elev udtalte sig således²: *'Jeg har den her krop, og jeg kan bruge den til en hel masse, men jeg kan ikke finde ud af at mærke den. Vil du hjælpe mig med at lære at mærke den?'*

Sanseintegration

Vi er alle påvirkede af vores sanser og lever med sanseoplevelserne døgnet rundt, men der er stor forskel på, hvordan vi hver især integrerer sanseimpulser. Selv om vi ikke er bevidste om det,

¹ Bo Heilskov Elvén m. fl.

² Britt Skytte, Psykomotorisk terapeut ansat i en undervisningstilstand, STU4, Lyngåskolen, Aarhus.

så vil lyd, lys, berøring, lugt, smag og bevægelse påvirke os hele dagen igennem. Med et pædagogisk interventionsperspektiv kan sanseintegration forstås som borgerens evne til at kunne integrere de forskellige sanseindtryk, krop og hjerne modtager. En veludviklet sanseintegration organiserer sansninger til meningsfuld anvendelse og til en oplevet forståelse af sig selv. Det foregår ved, at hjernen regulerer sin egen aktivitet ved at fremme eller hæmme impulser fra sansesystemet. Denne bearbejdning og regulering foregår hovedsageligt på et ubevidst plan. Kombinationen af fremmende og hæmmende impulser fører til modulation, som er nervesystemets selvorganiserende proces. Det vil sige, at i en normaludviklet hjerne og under normale omstændigheder vil nervesystemet reagere på nogle stimuli, mens den ignorerer andre, og borgeren vil udvise en passende og hensigtsmæssig adfærd i forhold til situationen.

Sansning er energi, som stimulerer eller aktiverer nerveceller og sætter neurale processer i gang.

Problemer med at modtage og bearbejde sanseindtryk for borgere med en forstyrret, hæmmet eller skadet hjerne kan derimod medvirke til voldsomme og for omgivelserne helt uforståelige adfærdsvanskeligheder.

Sansebearbejdningens vanskeligheder kan komme til udtryk gennem en adfærd, der af omgivelserne kan opleves som værende ikke hensigtsmæssig. Forklaringen kan ligge i, at der findes en "dårlig forbindelse" eller "trafikprop" i borgerens sansebearbejdningens processer, der vanskeliggør bearbejdningen med at strukturere indtryk på et højere niveau mellem sansning og tænkning, perception og kognition. Det kan gå ud over den motoriske planlægning og den praktiske udførelse af handlingen. Samme problematik ses ved kognitive krav. Det kan derfor give god mening, når

adfærden bøvlér hos borgeren, at se efter mulige 'trafikpropper eller dårlige forbindelser' som en forklaringsmulighed, hvis borgeren opleves som værende ugidelig, har manglende motivation, eller ikke er samarbejdsvillig. Sensoriske vanskeligheder har derfor indflydelse på borgerens muligheder for læring i alle livets aspekter og sociale sammenhænge.

Pædagogisk intervention

Afdækning af en borgers vanskeligheder er nødvendig, før vi griber til pædagogiske værktøjer og metoder, ellers kan vi komme til at gribe i en værktøjskasse, der hører en helt anden udfordring til.

I pædagogiske miljøer kan vi være tilbøjelige til at fokusere på de kognitive funktioner, altså processer der foregår højere oppe i hjernen. Men i de tilfælde, hvor borgerens sansesystem ikke er velreguleret og velstimuleret, kan det være frugtbart at se på adfærden og forstå denne ud fra viden om sensoriske vanskeligheder.

Personen med sensoriske vanskeligheder har oftest svært ved:

- at regulere sit eget aktivitetsniveau
- at fastholde normale grænser i forhold til at registrere og reagere på sansemeddelelser

Som Britt Skytte udtaler: "Fordi denne her unge mand var så topstyret eller hjernestyret, var det vigtigt at finde ind til legen sammen med ham. Så vi ryddede gulvet, og der skete rigtigt meget ved de øvelser, vi lavede, og han havde bare brug for så meget stimuli, og var helt forløst bagefter. Det var meget tankevækkende, og man kan i høj grad snakke om, at han kom igennem et

udviklingsvindue, han havde misset tidligere i sin udvikling som spæd og barn. Ved at misse disse udviklingsvinduer er hans udfordringer qua hans diagnose, i min optik, blevet forøget langt mere end selve diagnosens kendetegn".

Vi ved i dag, at hjernen ikke kun er hierarkisk opbygget, men fungerer med mange netværk og systemer, der dynamisk kan påvirke hinanden. Impulser bearbejdes forskelligt på forskellige niveauer i hjernen, de mest komplekse og bevidste processer foregår højere oppe i hjernen. En grundig udredning af den enkelte borgers styrker og udfordringer er et nødvendigt udgangspunkt. Dette gælder også inden for sansebearbejdningsvanskeligheder. Med inddragelse af begge perspektiver, krop og hjerne, imødekommes borgerens behov og forudsætninger for deltagelse i frugtbare læringsmiljøer.

Pædagogisk intervention handler således om at skabe rum, der er konstruktive for borgerens kropslige og kognitive læring.

Den sensoriske tilgang kan netop vise os, hvad der ligger bag en bestemt adfærd, og forståelsen for sensoriske udfordringer hos mennesker med ASF skal således afspejle sig i den pædagogiske intervention. Når sanseindtryk opfattes, tolkes og forstås, giver det mennesket mulighed for at forberede sig på sanseindtrykket og planlægge en handling. Det betyder, at vi i den pædagogiske praksis må stille skarpt og justere aktiviteten efter, om den giver uro eller ro. Det sensoriske system udvikles således, når det stimuleres på en tilpasset måde. At arbejde med sansebearbejdning hos mennesker med ASF kræver indsigt i og viden om, hvad der virker, hvorfor det virker, og hvordan det virker for at kunne skabe de bedste udviklings- og livsbetingelser.

Litteratur: Elvén, B. H., Veje, H. & Beier, H. (2012): *Udviklingsforstyrrelser og psykisk sårbarhed* Dansk Psykologisk Forlag.